

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пламен Христов ПАВЛОВ,

ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, Исторически факултет, катедра „Стара и средновековна история“,

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“ на тема:

„БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНА ТРАДИЦИЯ В ЗЕМИТЕ НА СЕВЕР ОТ ДОЛНИЯ ДУНАВ (ВЛАШКА НИЗИНА, МОЛДОВА И БЕСАРАБИЯ) ОТ КРАЯ НА XII ДО КРАЯ НА XV В.“

с автор Тервел Жечков ПОПОВ,

редовен докторант към катедра „История на България”
към Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски”,

професионално направление **2.2. История и археология**, научна специалност **История на България – История на средновековна България.**

Научен ръководител: проф. д-р Милияна КАЙМАКАМОВА

Данни за дисертанта и докторантурата

Тервел Жечков Попов притежава бакалавърска и магистърска степен от Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Зачислен е на редовна докторантура през 2014 г. Темата на дисертационния труд и научният ръководител в лицето на проф. М. Каймакамова са утвърдени с решение на Факултетния съвет на ИФ на СУ с протокол № 7/29.04.2014 г. Докторантът е отчислен с право на защита с решение на ФС на ИФ, протокол № 5/17.01.2017 г., считано от 1.02.2017 г. Следва да се отбележи, че **в хода на процедурата по защитата на дисертационния труд са спазени всички изисквания на ЗРАСРБ и Правилника за приложението му на СУ „Св. Климент Охридски”.**

Данни за дисертацията и автореферата

Докторантът Тервел Попов е представил текст с общ обем от 284 стр. Дисертационният труд се състои от увод, шест глави, заключение, библиография, списък на съкращенията и две приложения. Авторефератът на дисертацията е с обем от 38 стр., с автосправка за приносите, участието в научни конференции и публикациите по темата.

За мен е извън всякакво съмнение, че дисертационният труд на Тервел Попов отговаря на изисквания за научна значимост, като предоставя сериозни възможности за оригинални наблюдения, анализи и авторски приноси. Редно е да се отбележи, че представеният труд е първият по рода си, и то от много години, сериозен академичен опит за научно проучване и по-пълно осмисляне на българските позиции на север от Дунав в продължение на около три столетия. Излишно е да убеждавам уважаемото научно жури, че става дума за епохата, в която се появяват първите местни политически и /прото/държавни формации, наследили многовековния български политически и културен опит – обстоятелство, което е изключително важно както за осмислянето на българското средновековно минало, така и на историята на нашата северна съседка.

В своя **Увод** Тервел Попов успешно аргументира значимостта на темата. Това е сторено с пълно разбиране за нейната сложност, значимост, особености и рискове. Авторът с основание заявява, че неговият труд цели „...да покаже ролята на българската държавна традиция в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия. Тази цел се реализира върху няколко основни задачи: 1. Да се проучи властта на възобновеното Българско царство в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия; 2. Да се изследва детайлно историята на отвъддунавските български земи от края на XII до края на XIV в.; 3. Да се разгледа приемствеността с българската държавност в княжествата Влахия и Молдова.“ Несъмнено задачите на изследването са точно определени и следвани стриктно в хода на цялостното изложение.

В **Първа глава** авторът прави сравнително пълен обзор на съществуващите исторически извори, както и на изследванията по темата в българската, румънската, молдавската, унгарската, руската и друга историография. Определено може да се каже, че Тервел Попов се е отнесъл изключително отговорно към една толкова сложна задача, като е проявил обективен подход и колегиалност към писалите по темата преди него

изследователи. Независимо от някои пропуски, прегледът, осъществен от автора, показва дълбоко навлизане в тази разнолика проблематика и нейните конкретни особености. Още тук бих искал да подчертая, че Тервел Попов се отнася с подчертано внимание към археологическите изследвания.

Втората глава на представения труд е озаглавена „Отвъддунавските земи при ранносредновековното Българско ханство – царство (края на VII – началото на XI в.)” на пръв поглед излиза извън обхвата на темата, но нейната необходимост едва ли се нуждае от доказване. Направения преглед е пълноценен, а изводите на автора са точни и обосновани. Според нас обаче е добре периодът на византийското владичество в българските земи да бъде по-ясно открит, което може да бъде направено при подготовката на представения текст за издаване като монографично изследване. Същата препоръка имам и по въпроса за археологическото наследство на Първото българско царство в земите между Долния Дунав и Карпатите, вкл. по отношение на отбранителните валове от рода на известната „Новакова бразда“ и пр.

Трета глава със заглавие „Политическата власт на възобновеното Българско царство на север от Дунав (1186–1301 г.)” е едно от двете основни „ядра“ на труда на Тервел Попов. В четири параграфа авторът обстойно проследява всички изворови сведения, мнения и дискуссионни въпроси, които имат отношение към трудната тема за обхвата и характера на българската власт между Дунав, Карпатите и поречието на Днестър. Същото може да се каже и по отношение на връзките на българските царе с кумани, руси-бродници, потомци на печенези и узи и т.н. Специално искам да отбележа, че авторът се е ориентирал правилно в сложната етнодемографска ситуация в региона, различните фази и прояви на българо-унгарското съперничество, настъпилите промени след появата на „Златна Орда“ – подчертавам това предвид характерната за историческата наука инерция, която докторантът успешно е преодолял в целия текст на своя дисертационен труд. Ако имам някои несъгласия, те се отнасят до случаите на известно преекспониране на личността на един или друг владетел, особено що се отнася до втората половина на XIII в.

Четвърта глава („Българските отвъддунавски земи, 1301–1395 г.) е посветена на не по-малко сложни и важни проблеми. Тервел Попов е прав, че в

една или друга степен Второто българско царство възвръща своята власт и политическо влияние на север от Дунав. До каква степен това се дължи преди всичко на личностните качества на цар Теодор Светослав и на деспот, по-късно цар Михаил III Шишман Асен, е трудно да се каже със сигурност, но позицията на автора като цяло е добре защитена. Тервел Попов се е справил и с неяснотите във връзка с политиката на добруджанските владетели в района на Дунавската делта и въобще на север–североизток, усложнена след отслабването на „Златната Орда“, активността на литовските князе, появата на местни татарски владения в региона и т.н. Можем с пълно право да оценим високо написаното от Тервел Попов за най-важните градски средища отвъд Дунав и до Днестър, особено за Белград / Маврокастро, Килия, Гюргево и т.н. Интерес представляват разсъжденията на автора за природата на българо-влашките и българо-молдавските политически и културни отношения. Те се базират на много добро познаване на изворите и изследванията по темата, вкл. и на археологическите проучвания.

Петата глава е може би най-оригиналната, поне най-нетрадиционната част от труда на Тервел Попов. Тя проследява съдбата на средновековните български градове и крепости на север от Дунав от края на XIV до края на XV в. и е не само достоен „епилог“, но и своего рода обобщение на цялата тема. Именно от тази гледна точка най-добре може да се осмисли ролята на българското етническо и политическо присъствие и/или влияние в историята на т. нар. Дунавски княжества Влахия и Молдова. Затова и хронологическата рамка на дисертационния труд не съвпада буквално с гибелта на средновековната българска държава – независимо дали ще я поставим през 1396, 1422 или през някоя по-късна година. Несъмнено решението на Тервел Попов, очевидно в съгласие с научния ръководител проф. Каймакамова, е обосновано и само по себе си заслужава положителна оценка. Като препоръка бих насочил вниманието на автора в по-голяма степен към топонимията на земите на север от Дунав. И то не само към ойконимите, в които се съдържат имена от рода на „българи“ или „шкеи“, но и в много по-широк план. В топонимията и изобщо в езиковия материал по показателен и категоричен начин е отразено българското минало на един или друг район в Олтения, Мунтения и Молдова, а отчасти и в Трансилвания. Както е известно, имена като Дъмбовица, Бистрица, По/л/яна, Предел/Преद्याл, Търговище, Дълго поле и т.н. са ярка илюстрация на всичко онова, което е проследено в текста на Тервел Попов. Можем да прибавим още имена и понятия от български произход,

съдържащи се в грамотите на влашките и молдавските владетели: например „земята Ловище“ край Рибник / Римникул Вълча, „плътната“ топонимия в планинския район на Бран – Рукър и Пятра Краюлуй, а и на други места в Карпатите, войнишкото съсловие на т.нар. „граничери“/граничари, и т.н. Още нещо, редом с градовете и крепостите, българската традиция е очевидна и при манастирите, още повече че най-големите от тях са създадени от българина св. Никодим Тисмански в края на XIV в. Тези бележки обаче ни най-малко не омаловажават постигнатото от Тервел Попов.

Висока оценка може да се даде и на изложението на автора в **Шеста глава**, посветена на идейно-политическото влияние на Второто българско царство при изграждането и развитието на държавната традиция и институциите на Влахия и Молдова. И тук, както и на много други места в дисертационния труд, авторът възприема и развива съществуващи в научната литература идеи, като предлага и свои решения.

В своето **Заклучение** Тервел Попов предлага периодизация на проследените в дисертационния труд процеси и резюмира постигнатите резултати.

Научни приноси

В представения от Тервел Попов автореферат са открити седем важни приносни моменти. Техният брой би могъл да бъде увеличен, но не това е най-важното – както стана дума, авторът е хвърлил много усилия в една трудна проблематика, по правило подценявана в българската и игнорирана в румънската историография, останала и оставаща встрани от вниманието на европейската медиевистика, балканология и византология. Така или иначе, авторът е дал обективна преценка на своя труд, спазвайки писаните и неписаните правила на научната етика.

Публикации. Участие в научни форуми

Докторантът Тервел Попов посочва 5 публикации по темата на дисертационния труд, както и 2 статии под печат. Тематиката на посочените публикации и тяхното количество са напълно достатъчни и покриват изискванията на закона.

Заклучение

Дисертационният труд на докторанта Тервел Жечков Попов отговаря на всички основни изисквания. Авторът показва научна добросъвестност и обективност, коректност, качества на изследовател с широки познания и способности. С други думи, представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение.

Предвид казаното дотук с пълна убеденост гласувам **ЗА** присъждането на научната и образователната степен **„ДОКТОР“** на **ТЕРВЕЛ ЖЕЧКОВ ПОПОВ**, професионално направление **2.2. История и археология**, научна специалност **История на България – История на средновековна България**.

10. 04. 2017 г.

Велико Търново

проф. д-р Пламен Павлов